

Gemeente Veendam
t.a.v. dhr. P. Keemink
Postbus 20004
9640 EX VEENDAM

hoge der a 5
9712 ac Groningen
telefoon (050) 312 65 45
fax (050) 312 33 62
email: molema@libau.nl
www.libau.nl

groningen 22 mei 2012

onderwerp bureauonderzoek plangebied Kerkstraat West te Veendam

Geachte heer Keemink,

Naar aanleiding van uw verzoek stuur ik u het archeologisch bureauonderzoek voor het plangebied Kerkstraat West te Veendam (gemeente Veendam).

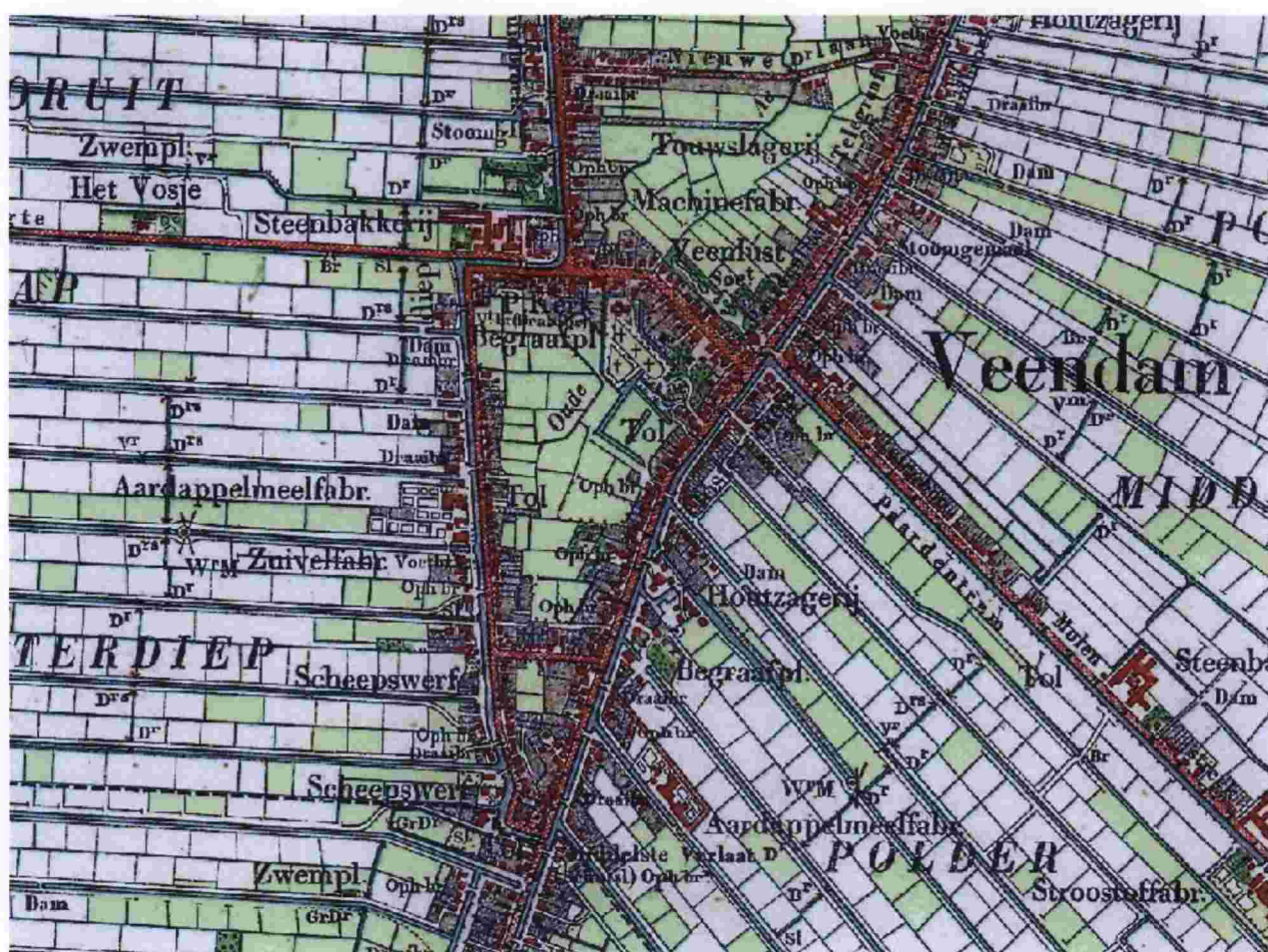
Ik hoop u met het bureauonderzoek en het daarin geformuleerde advies voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Drs. J. Molema
Archeoloog Libau steunpunt

Plangebied Kerkstraat West te Veendam, gemeente Veendam

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie:	Groningen
gemeente:	Veendam
plaats:	Veendam
toponiem:	Kerkstraat, Kerkplein, J.G. Pinksterstraat
bevoegd gezag:	gemeente Veendam
opdrachtgever:	gemeente Veendam
uiterste coördinaten:	noordwest 254.500/569.863 noordoost 254.691/569.852 zuidoost 254.687/569.734 zuidwest 254.512/569.671
centrumcoördinaat:	254.579/569.786
kaartblad:	12F
onderzoeksmeldingsnummer:	51919
beheer documentatie:	Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Veendam en E-depot
uitvoerder:	Libau
rapport:	12-110
auteur:	M. de Jong MA
autorisatie:	drs. J. Molema
telefoon:	050-3126545
fax:	050-3123362
e-mail:	info@libau.nl

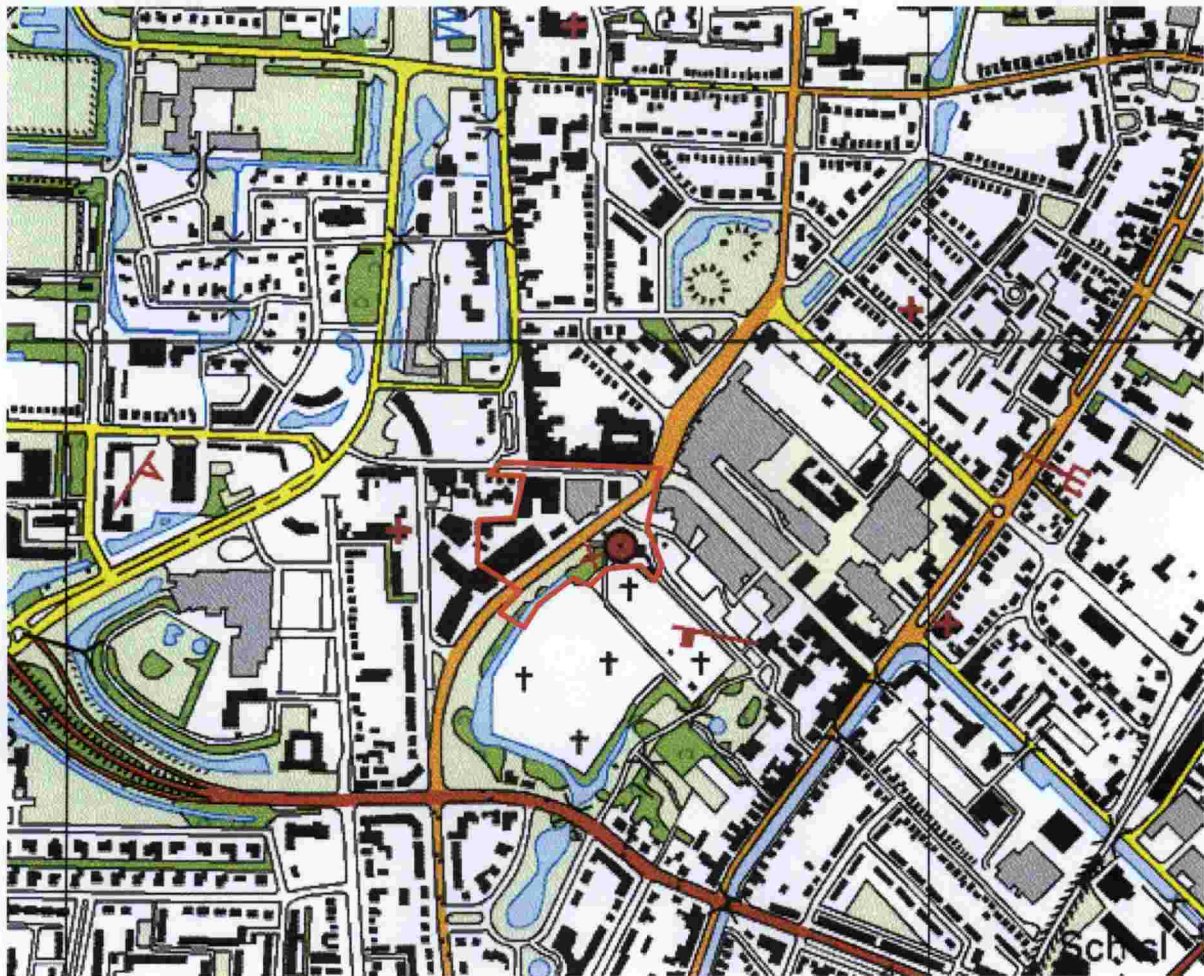

Kerkstraat West te Veendam

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van de gemeente Veendam, vertegenwoordigd door dhr. P. Keemink, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een gebied aan het westelijk deel van de Kerkstraat te Veendam (zie figuur 1). Het gebied wordt in het noorden begrensd door de Kerkstraat en omvat ook het Kerkplein en een deel van de J. G. Pinksterstraat. Aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om binnen het plangebied een nieuw bouwvlak toe te voegen op het Kerkplein, de bestaande supermarkt te vergroten, een extra supermarkt toe te voegen, een aantal woningen te vervangen door nieuwbouw en een aantal extra woningen te realiseren. Tevens wordt een (tijdelijke) parkeerplaats aangelegd. De exacte ligging en omvang van de ingrepen is nog niet bekend. Het gebied waar de ingrepen zijn beoogd wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Kerkstraat West te Veendam (topografische atlas Groningen): het plangebied is rood omkaderd.

Informatie

De veenkolonie Veendam ontstond in het midden van de 17de eeuw. In 1647 werd onder leiding van Adriaan Geerts Paap (die zich later Wildervank noemde) begonnen met de systematische ontginning van het veengebied waarin vervolgens de plaatsen Veendam en Wildervank ontstonden. Te Veendam werd ter weerszijden van de veenrivier Oude Ae een dubbel kanalenstelsel aangelegd, namelijk het Oosterdiep en het Westerdiep. Tussen de twee diepen ontstond de kern van Veendam. De eerste bebouwing van Veendam ontstond langs een dam in het dal van de Oude Ae. Deze dam bevindt zich ter plaatse van de huidige Kerkstraat. De kerk werd gebouwd in 1660-1662. Voorafgaand aan de systematische ontginning van Veendam was de omgeving echter al in gebruik

voor het weiden van vee. Mogelijk gaat het gebruik van het dal van de Oude Ae terug tot in de 14de eeuw en dateren ook de (middeleeuwse) veenwegen uit die periode.

Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is het plangebied weergegeven als bebouwd gebied; de bodem is niet gekarteerd (zie bijlage: Uitsnede fysisch geografische kaart). Uitgaande van de omgeving van Veendam ligt het plangebied op een veenkoloniale ontginningsvlakte waarop mogelijk nog een 15-40 cm dikke laag restveen aanwezig is (code Ov4 en/of oOv4). Ook de geomorfologische kaart geeft aan dat het plangebied in een bebouwd gebied ligt dat zich bevindt op een veenkoloniale ontginningsvlakte (code 2M44; bron: Archis). Ook op de bodemkaart is het plangebied weergegeven als bebouwd gebied (zie bijlage: Kaart archeologie). Ten noordwesten van het plangebied liggen moerige eerdgronden met een veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag op zand (code iWz), ten zuiden en oosten van het plangebied liggen moerige podzolgronden met een veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag (code iWp).

Podzolgronden, zoals in de omgeving van het plangebied veel voorkomen, waren in de prehistorie (met name de steentijd) geschikt voor bewoning. Een podzolbodem ontwikkelt zich in zandgronden met een goede ontwatering. Deze droge gronden waren daardoor geschikt om te kunnen bewonen. Vanaf het einde van de bronstijd moeten een toenemende vernatting en de daarmee gepaard gaande veengroei bewoning in de (wijde) omgeving van het plangebied steeds moeilijker en uiteindelijk onmogelijk gemaakt hebben. Ook de hogere delen van veel pleistocene ruggen raakten op den duur met veen overgroeid. Door de veenontginningen die vanaf de 17de eeuw plaatsvonden ligt het prehistorische maaiveld nu weer aan de oppervlakte, of is nog bedekt met een dunne laag restveen.

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is de hoogte van het maaiveld niet duidelijk te zien door de bebouwing en inrichting (zie figuur 2). Aan de zuidkant van het plangebied is een lager gelegen gebied aanwezig. Dit betreft restanten het dal van de Oude Ae ter plaatse van de J.G. Pinksterstraat en het Julianapark.

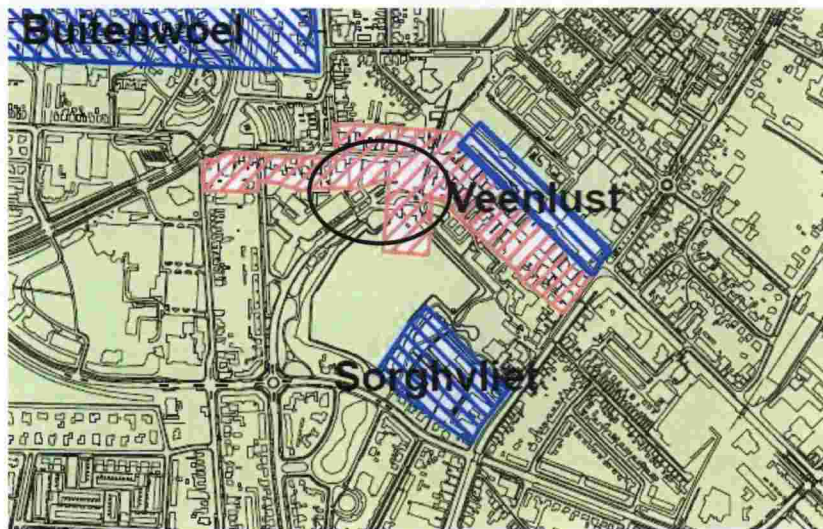

Figuur 2: Hoogteverschillen in het plangebied en omgeving (www.ahn.nl). Het plangebied is omlijnd.

Het plangebied is niet geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK), noch zijn waarnemingen bekend uit het plangebied (geen waarnemingen geregistreerd in de archeologische database Archis). Binnen 100 m van het plangebied zijn enkele archeologische waarnemingen gedaan (zie bijlage: Kaart archeologie). Het betreft nederzittingsresten uit het mesolithicum (waarnemingen 18303 & 18304) en de vondst van een ijzerslak, sintel en aardewerk (ongedetermineerd), mogelijk stammen deze vondsten uit de late middeleeuwen (waarneming 405228).

Op grotere afstand van het plangebied zijn naast archeologische waarnemen ook enkele AMK-terreinen geregistreerd. Deze terreinen en vondsten betreffen: mesolithische nederzittingsresten (AMK-terreinen 13491 & 14728 en waarnemingen 18284, 18285, 18299, 18300, 18301, 35456, 35457, 37579, 37580, 40254 & 40410); sporen van vuursteenbewerking uit het mesolithicum (AMK-terrein 13492); sporen van ertswinning in de polder De Wiede, mogelijk vanaf de middeleeuwen (AMK-terrein 7196 & waarneming 16687), vuursteen van onbekende datering (waarneming 55917), twee mogelijke veenwegen van onbekende (maar waarschijnlijk prehistorische) datering (waarnemingen 21217 & 238329). Daarnaast zijn op enkele locaties profielopnames van de bodem gemaakt om de ontwikkeling van het veen ter plaatse te kunnen herleiden (waarnemingen 238330, 238331 & 238364).

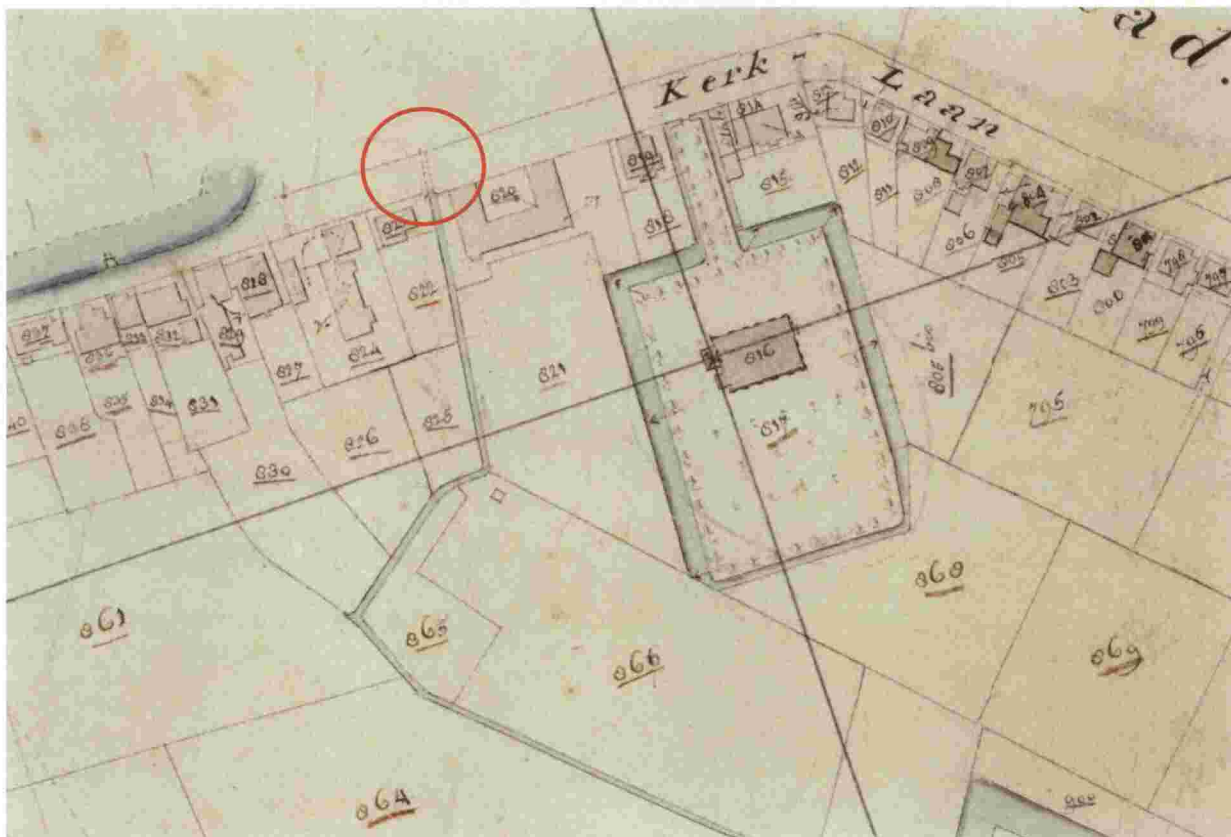
Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Veendam is het plangebied geregistreerd als onderdeel van de historische kern van Veendam (Libau, 2008). Ook geldt in een deel van het plangebied een lage archeologische verwachting (zie figuur 3). In het gebied met lage verwachting is geen archeologisch vervolgonderzoek aan de orde.

Figuur 3: Uitsnede uit de archeologische beleidskaart van de gemeente Veendam. Het plangebied is globaal omlijnd.

Op de kadastrale minuut (gemeente Veendam, secties D1 & D2) uit 1818 is te zien dat de Oude Ae en de Kerkstraat ter plaatse van het plangebied elkaar kruisen (zie figuur 4). De Kerkstraat is de dam in de Oude Ae waarnaar Veendam genoemd is. Ter plaatse van de Oude Ae moet een doorlaat of duiker in de dam aanwezig zijn geweest (zie figuur 4). De bebouwing binnen het plangebied bestond destijds uit de kerk met een deel van het kerkhof (816 & 817), het werkhuis van de diaconie (820), de school met het schoolhuis (814 & 814bis) en de woningen van een tapper (819), een wever (823) en een landbouwer (824; zie figuur 4; zie WatWasWaar & HISGIS). Hoogstwaarschijnlijk liggen ook het huis en de tuin van een smid (818 & 827) binnen het plangebied. Het overige deel van het plangebied was in gebruik als weg, water, erven, tuinen en weide (zie bijlage: Kadastrale minuut).

In het midden van de 19de eeuw is de situatie in het plangebied nog vergelijkbaar met die weergegeven op de kadastrale minuut, zo blijkt uit de Topografische Militaire Kaarten van 1852 en 1864 (zie WatWasWaar & HISGIS). In het begin van de 20ste eeuw is de bebouwing in Veendam toegenomen. De situatie binnen het plangebied is dan echter niet merkbaar veranderd (zie bijlage: Projectie van de huidige situatie op de Bonnekaart). In de loop van de 20ste eeuw hebben meerdere veranderingen plaatsgevonden in het plangebied. De kerkhofgracht is gedempt, de bebouwing nam toe en de oorspronkelijke loop van de Oude Ae verdween.

Figuur 4: Het plangebied op de kadastrale minuut (sectie D1) uit 1818. De vermoedelijke locatie van de doorlaat in de dam is omcirkeld.

Overweging en advies

Het plangebied ligt binnen de historische 17de-eeuwse kern van Veendam. In de ondergrond van het plangebied zullen resten van de historische bebouwing, het kerkhof, de Oude Ae en mogelijk ook de doorlaat en de dam in de Oude Ae aanwezig zijn. Ook de aanwezigheid van oudere, mogelijk middeleeuwse resten van activiteiten of bewoning is niet uit te sluiten.

Gave resten uit de steentijd worden niet meer in het plangebied verwacht vanwege de intensieve bebouwing en inrichting van het plangebied vanaf de 17de eeuw.

Geadviseerd wordt om in het gedeelte van het plangebied dat binnen de oude historische kern van Veendam ligt, de bodemingrepen onder archeologische begeleiding plaats te laten vinden. Het betreft zowel de bodemingrepen voor sloop en (eventuele) sanering als voor de nieuwbouw. De bodem kan plaatselijk diep verstoord zijn door de aanwezigheid van kelders. Aard en omvang van het archeologische onderzoek is daardoor afhankelijk van de aanwezige bodemverstoring, de definitieve inrichtingsplannen voor het plangebied en de daarmee samenhangende bodemingrepen. Voor het uitvoeren van een archeologische begeleiding is een Programma van Eisen benodigd.

In het gedeelte van het plangebied waarvoor een lage archeologische verwachting geldt is geen vervolgonderzoek aan de orde. Mochten hier tijdens de inrichtingswerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen dan geldt krachtens de Monumentenwet (1988) een meldingsplicht. Vondsten dienen zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de gemeente Veendam en bij Libau.

Bijlagen:

- Uitsnede fysisch geografische kaart;
- Kaart archeologie;
- Kadastrale minuut;
- Projectie van de huidige situatie op Bonnekaart.

Geraadpleegde bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl).

Archeologische Monumentenkaart.

Archis, archeologisch informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi, 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-Projekt Uitgevers, Groningen.

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

HISGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Luchtfoto's Google Earth/Maps.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeberg et al.).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

WatWasWaar, minuutplannen uit het begin van de negentiende eeuw en overige historische kaarten (www.watwaswaar.nl)

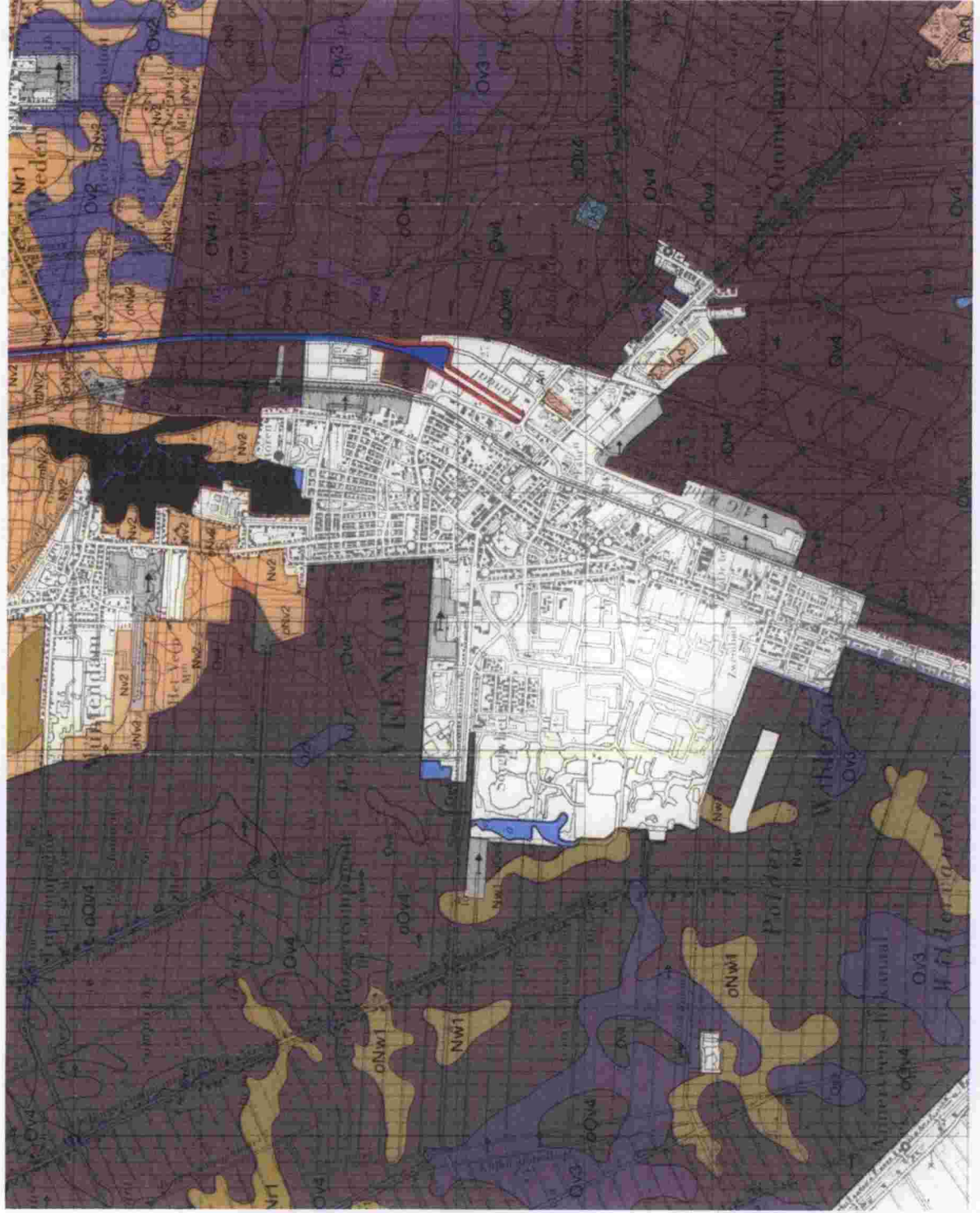

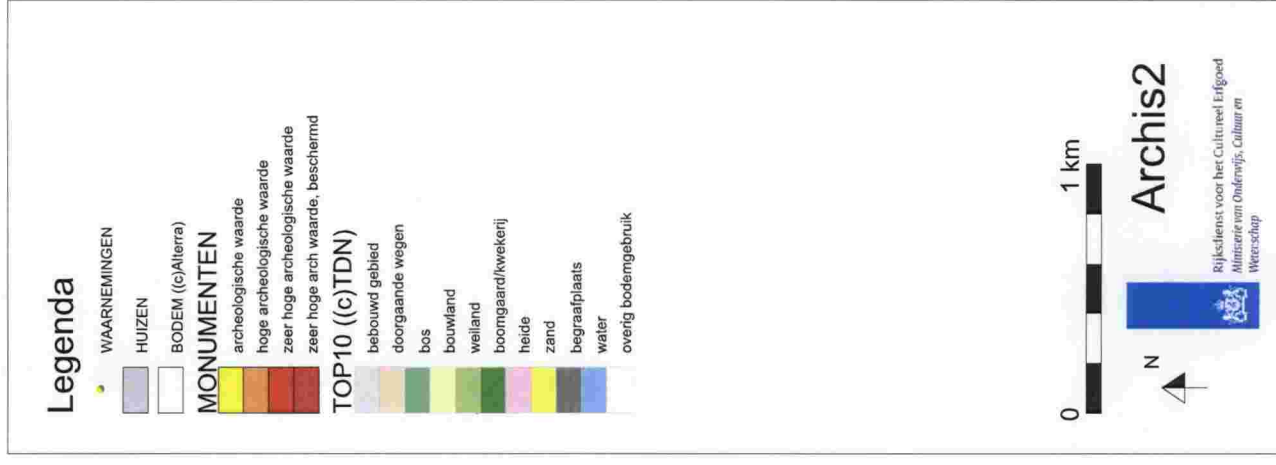
Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

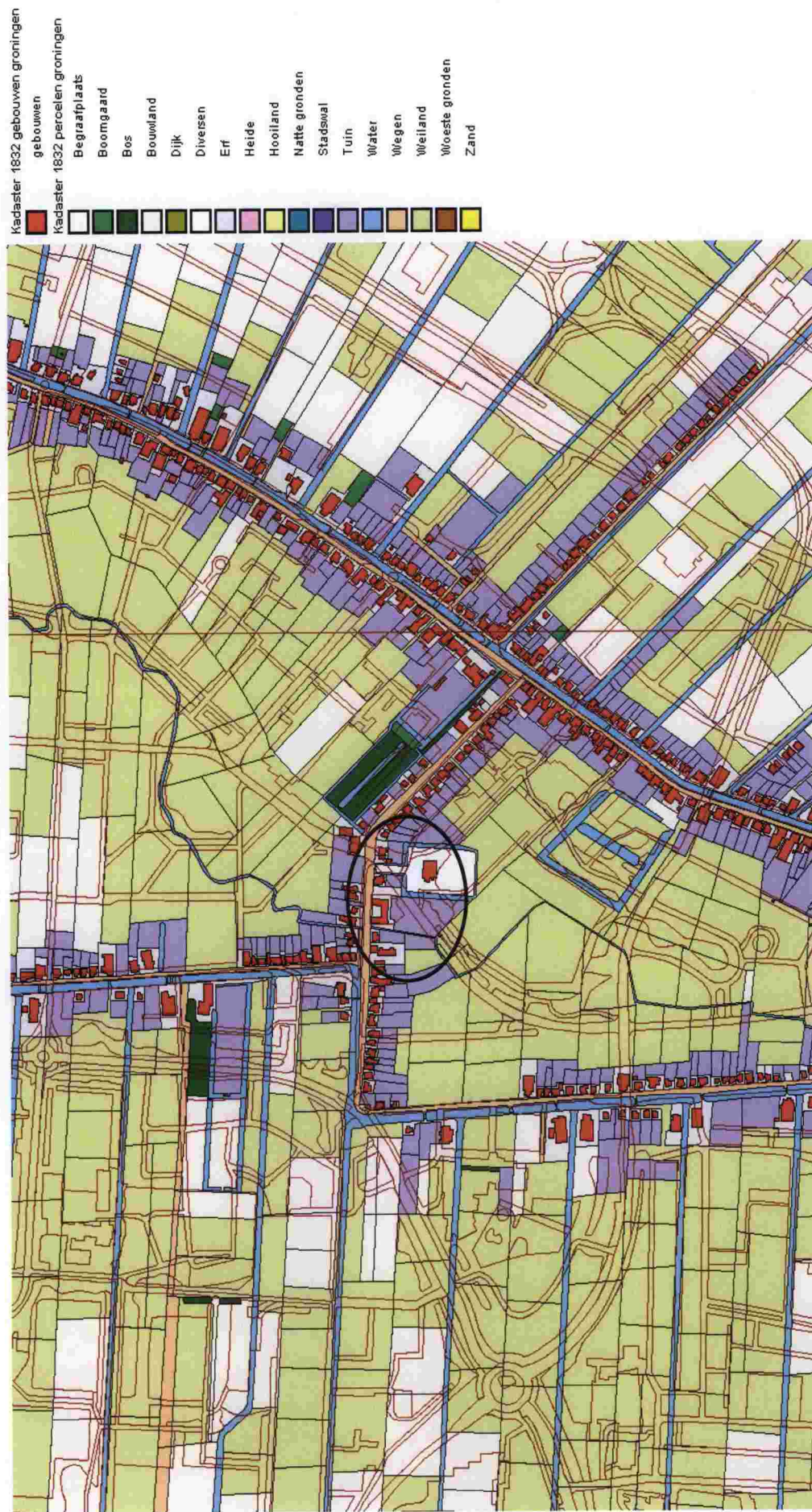
Het plangebied is omcirkeld

Kadastrale minuut plangebied Kerkstraat West te Veendam met een projectie van de huidige topografie (bron: www.hisgis.nl)

Het plangebied is globaal omlijnd

Projectie van de huidige situatie op de Bonnekaart: plangebied Kerkstraat West te Veendam

